

ƏLİYEV NÜŞABƏ ƏJDƏR Q.,
ƏLİYEV İRADƏ BƏBİR QIZI
Azərbaycan Tibb Universiteti,
Bakı, S.Vurğun, 167
aliyeva.nushabe@bk.ru
iradaazeri@mail.ru

RƏSUL RZANIN “RƏNGLƏR” SİLSİLƏSİNDƏ FƏLSƏFİ MOTİVLƏR

Açar sözlər: Rəsul Rza, rənglər, innovasiya, fəlsəfi, əsər, yenilik

Keywords: Rasul Reza, colours, innovation, philosophy, shades

Ключевые слова: Расул Рза, цветы, произведение, новизна, новаторство, философичность.

Rəsul Rza bədii yaradıcılığa 30-cu illərdə “Bolşevik yazı” şeiri ilə başlamışdır. “Bolşevik yazı”da Rəsul Rza üslubu əsas etibarlı ilə siyasi lirika mahiyyəti daşıyırdı. Şair müasirliyi, bu günü mübarizə kimi qavrayır və özünü, öz fərdi aləmini bu mübarizədən ayrı təsəvvür etmirdi. Məhz bu janr-üslub xüsusiyyətinə görə “Bolşevik yazı” şeiri həyat və sənətdə yenilik uğrunda mübarizədə şairin mövqeyini əks etdirən proqram xarakterli bir şeir idi. Sonrakı illərdə şairin çoxcəhətli və hərtərəfli yaradıcılığında fəlsəfi motivlər üstünlük təşkil edirdi. Bu xüsusi ilə də şairin XX əsrin 60-cı illərində yazdığı “Rənglər” silsiləsinə aiddir.

Rəsul Rzanın “Rənglər” silsiləsi fəlsəfi motivlərlə zəngindir. Şair, ilk növbədə rənglərin tarixinə, qısaca da olsa ekskurs edir və onların mənasını açmağa çalışır.

Ağ, qara, sarı, yaşıl, qırmızı;
Hərəsi bir sınaqla bağlıdır.
Biri həsrətimizi xatırladır,
biri dərdimizi, biri arzumuzu.
Hərəsində bir məna var.
Kim bilir, kim sınıamış,
kim bunu ilk dəfə demiş;
Qara-matəm,
qırmızı-bayram,
sarı-nifrət rəmzi imiş,
Kim bilir, keyfinin nə vaxtında
kim olmuş, rəngləri belə damğalayıb,
belə ayıran. (6, s.24)

Şairin qənaətinə görə rənglərin tarixi dünyanın tarixini xatırladır və rənglər insanla birgə yaranmışlar. Rənglər insan həyatının ayrılmaz tərkib hissəsidir. Onlar

təsadüfi yaranmayıblar, ancaq insanların sonradan rənglərə verdiyi adlar “təsadüfidir”, daha dəqiq desək, müəyyən bir hadisənin nəticəsidir. Rənglərin də insanlar kimi taleyi vardır. Kimlərsə onların adlandırılması baxımından əziyyət çəkmişdir, rəngləri qırmızı, ağ, yaşıl, sarı adlandırmışdır.

Tənqidçi Südəbə Ağabalayevanın düzgün olaraq vurğuladığı kimi “Rəsul Rza ömrümüzün rənglərini göstərirdi”. “Rənglər” ədəbi faktı o qədər gözlənilməz idi ki, adi axarın ahənginə öyrədilmiş mühitdə çaşqınlıq yaratdı. Onu qəbul etmək, təsdiq etmək? Necə yəni, “ömrün, mübarizənin, qəlbin, nifrətin, gecənin, səhərin və insan taleyinin könlümüzdə canlanan rəngi?”. Rənglərin sonrakı “uğurlu taleyi” inandırıcı şəkildə sübut etdi ki, Rəsul Rza rənglər haqqındakı fikirlərində, gümanlarında nə qədər haqlı imiş. Əks təqdirdə təbiətdə, insan həyatında və bunun davamı kimi bədii yaradıcılıqda bu qədər rəng bolluğu olmazdı.

Rənglərin insanlar kimi iki taleyi vardır. Həm də rənglər təbiətlə insan arasında canlı vəhdət yaradırlar. İnsan da, rənglər də təbiətin kiçik zərrəcikləridir. İnsanlar müxtəlif olduğu kimi rənglər də müxtəlifdir, taleləri də. Hər bir rəngin insan taleyində, qismətində müəyyən rolu vardır. Yəqin ki, insan ömrü rənglərdən ibarətdir. Yuxarıda göstərdiyimiz kimi, insanın rənglərə bu qədər əhəmiyyət verməsi, maraq göstərməsi təsadüfi deyildir. Rəsul Rza rənglərin insan həyatındakı, qismətindəki yeri dəqiq müəyyənləşdirir. Danılmaz həqiqətdir ki, həyat müxtəlif, mürəkkəb, çətin sınaqlardan ibarətdir. İstənilən insan ömrünü sınaqlarsız təsəvvür etmək çətindir. Həyatın müəyyən mərhələsində hansı sınaqlarla, hansı “rənglərlə” qarşılaşacağımızı əvvəlcədən söyləmək çətindir, qeyri-realdır, bəzi hallarda isə qeyri-mümkündür. Ancaq qısa və uzun insan ömründə rənglərlə qarşılaşacağımız şəxsizdir. Bir sözlə, Rəsul Rza insan ömrünü rənglərsiz təsəvvür etmir. Şair insanlar arasındakı bölgüdən fərqli olaraq, rənglərin bölgüsünü bir qədər fərqli istiqamətdən təsvir edir. Rənglər təbiətdən yaranmışlar, insanlardan fərqli olaraq onlarda “böyük-kiçik”, “yaxşı-pis”, “lazımlı-lazımsız” kimi məhfumlar yoxdur. Rənglər saxta deyillər, “səhsizdirlər, bitərəfdirlər, ədalətli dirlər, vicdanlı dirlər”. Ən başlıcası isə təbiət kimi heç vaxt xəyanət etmirlər, mizan-tərəzini itirmirlər. İnsanlar ədalətsiz bölgü aparmışlar. Təbiətdə isə “pis hava olmadığı kimi”, pis rəng yoxdur.

Qırmızı qan da ola bilər,

Bahalı üzük qaşı da.

göz yaşı da.

Qara matəm rəmzi də ola bilər,

məhəbbət rəmzi də

Nifrət rəmzi də.

Ağ gözümüzü nurdan sala bilər,

Çiçək-çiçək bəzəyə bilər şöhrətimizi də. (6, s. 30)

Şairin gətirdiyi nümunələr dəqiqdir, inandırıcıdır və heç bir mübahisəyə yer qoymur. İnsan dərdləri, arzuları, qaygıları, həsrətləri rənglərdən ibarətdir. Rəsul Rza insan ömrünü rənglərə, rəngləri insan ömrünə bənzərdir və vurğulayır ki, onların hər ikisi ana təbiətin övladıdır; biri hiyləgər, biri məsum....

Rəsul Rza ən kiçik bir detala fəlsəfi məzmun verməyi bacaran sənətkarlardandır. Şair müqayisə üsulundan geniş istifadə edərək kəskin təzad yaradır, sözlərin, ümumən şeirin məna tutumunu artırır.

Biri yaşıl görür yarpağı,

Biri qırmızı.

Ancaq yarpaq öz rəngində qalır,

Yaşıl olur, qızarır, saralır. (6, s.31)

Kimsənin necə görməsindəön, necə görmək istəməsindən aslı olmayaraq, rənglər öz donunu dəyişmir, olduğu, göründüyü kimi qalır. Rənglərdə hər bir proses təbii alınır, kimlərinə sifarişi, arzusu yox. Rənglər insanlardan fərqli olaraq “qohumlarını” başqa cildə deyil, öz donunda görməyi xoşlayırlar.

Doğurdan da şair yaxşı demiş ki, “hər bir kəsi öz donunda görənləri min yaşasın”. Bəlkə də, rənglərin əbədi “yaşamağının” sirri məhz bu amildədir. Rəsul Rzanın qənaətinə görə, insan ömrü o zaman mənalı keçir ki, o, rənglərdəki kimi həyat sürsün. Bu baxımdan uşaqlıq, gənclik, qocalıq mərhələlərini normal, ürəyi istədiyi kimi yaşayan insan ən xoşbəxt insandır. Məsələn, ana təbiətin kiçik bir zərrəsi yarpaq birbaşa təbiətlə təmasda olduğu, ondan “ona xəyanət etmədiyi, yolundan sapmadığı üçün” ömrünü, süni şəkildə yox, təbii halda, başa vurur. “Uşaqlığından, cavanlığından, qocalığından” həzz alır. Bəlkə də yarpaqlarda paxıllıq, xudpəsəndlik, yaltaqlıq kimi xüsusiyyətlər olmadığına görə, o, əbədi yaşayır. Yazda yarpaqları yaşıl olan, yayda verdiyi barın ağırlığından qızaran, payızda işə saralan rənglər hər təzə baharda yenidən “doğulurlar”, həyata qayıdırlar. Torpaqla, təbiətlə daima təmasda olanın taleyi, qisməti başqa cürə ola bilməz. Fikrimizcə, insan belə bir ömrü yaşamalıdır: Şübhəsiz ki, riyasız, yalnsız, böhtansız! İnsanın yuxarıda göstərdiyimiz xüsusiyyətlərə malik rəngləri arzulaması da təbiidir.

Rənglər könlümüzdən keçir,

isti, sərin küləklər kimi,

nəğmələr, sözlər, səslər

qəlbimizdə dolur müxtəlif,

rənglər kimi.

Rənglər xatirələör oyadır,

duygular oyadır. (6, s.41)

İnsan təbiətin bir zərrəciyi olduğuna görə rənglər onlarda ancaq xoş duyğular oyadır, qəlbinə, dərdlərinə məlhəm çəkir.

Hətta insan rəngləri xatırlaynda da könlündən xoş duyğular keçir.

İnsan xoş xatirələrə dalır, bütün geridə qalan ömrünü xatırlayır, həyatının ən xoşbəxt günlərini yada salır, səslə-küylü uşaqlıq çağlarına qayıdır, qarğudan at mindiyi, xoşbəxtlikdən yerli-yersiz dəcəllik etdiyi günlərini bir anlıq da olsa geri qaytarmağa nail olur...

İnsan ömrü ən müxtəlif rənglərə, sözlərə, səslərə keçir. Bu qədər müsbət təsir etmələrdən sonra insan rənglər haqqında düşünə bilərmiş və düşünməyə mənəvi haqqı varmı?

Rəsul Rzanın “Rənglər” silsiləsini oxuyandan sonra “hə” sözünü ürəkdən deyirsən. Ancaq həyatda, insanların gündəlik məişətində, davranışlarında bu proses bir qədər fərqli şəkildə baş verir. Fikrimizcə, “Rənglər” silsiləsində şairin əsas məqsədi insan ömrünü rənglərin yaşadığı həyat tərzinə yaxınlaşdırmaqdır. Bircə anlığa təsəvvür edək ki, insanlar rənglər kimi yaşayır, fəaliyyət göstərir, dünyasını dəyişir, yenidən doğulurlar. Əslində, insan istəsə də, istəməsə də rənglər kimi ömür sürür, yaşayır, həyatını başa vurur. Ancaq insanların “şüurlu, məkrli, hiyləgər” olması vəziyyəti bir qədər dəyişir, mənfi istiqamətə yönləndirir. İnsan yarandığı mühitdən, topraqdan, təbiilikdən uzaqlaşdıqca, süniliyə meyl etdikcə yadlaşır, ən yaxşı insani keyfiyyətlərini itirir, son nəticədə manqurtlaşır, məhv olur. Rənglər yarandıkları kimi yaşadıkları, “ömür sürdükləri” üçün necə də pakdırlar, təmizdirlər, ülvədirlər, müqəddəsdirlər... Onlar yarpaqlarda xışıldayırlar, əsirlər, coşurlar, sevinirlər, gülürlər, özünəməxsus şəkildə kədərlənirlər və sonda yarandıkları yerə torpağın üstünə qonub rahatlıq tapır, torpağa çevrilirlər...

Torpaq da hər dəfə yenidən onları dirildir, həyata qaytarır, ikinci həyat bəxş edir. Bu həyat, bu proses Yer üzündə əbədi olaraq davam edir və edəcəkdir. Rənglər yarpaqlarda ikinci, üçüncü, dördüncü, nəhayətsiz dərəcədə həyata qayıdanda öz xilaskarını unutmur, onların şərəfinə müxtəlif “mahnılar oxuyurlar”, varlığın ən mükəmməl “nəğmələrini səsləndirirlər”.

Gördüyümüzdən artıq görmək istəməsək,

hər rəng adicə boyadır.

Rənglərin də musiqi kimi ahəngi var.

Ağrının, sevincin, ümidin də

rəngi var.

Düşündükcə açılır,

Əlvan səhifələr rənglərin.

Canlanır gözümdə rəngi,

ömrün, mübarizənin,

qəlbin, nifrətin,

gecənin, səhərin və insan taleyinin. (6, s. 56)

Rəsul Rza düzgün olaraq vurğulayır ki, insan həyatında baş verən mənfi, müsbət hadisələrin öz rəngi var və bütün bunlar son məqamda insan taleyinə təsir edir, müəyyən mənada qismətini “planlaşdırır”. Rənglərin müxtəlifliyi insan həyatının müxtəlifliyidir. Əks təqdirdə insan həyatı cansıxıcı, yeknəsək, birtərəfli olardı... Sonda yaşamaya, yaratmağa dəyməzdi....

Rəsul Rza “Rənglər” silsiləsinin başlanğıcında “Uvertura” adlandırdığı hissədə insan həyatında ən çox işlənən ağ, qara, sarı, yaşıl, qırmızı rənglərinin ümumi səciyyəsinə verir, sonra isə bütün rənglərin o cümlədən, ən az işlənənlərin bədii təsvirini yaradır. Şair burada da “növbəlilik” prinsipini gözləyir, dədə-baba qaydalarına dəqiq riayət edir və konkret təsvirlərə ağ rəngdən başlayır. Bir faktı vurğulamaq lazımdır ki, şair, ağ rənglərin bədii təsvirində daha çox müsbət çalarlardan istifadə etmişdir. Bu da Rəsul Rzanın qədim türk, Azərbaycan folkloruna dərindən bələdliyi, onlardan yerli-yerində istifadə etməsi, sözün yaxşı mənasında

şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrini müasirləşdirməsi ilə, ümumən keçmiş böyük hörmət, qayğısı ilə bağlıdır... Ağ rəngin səciyyəvi xüsusiyyətləri – “sevinc çaları”, “məhəbbət çaları” neçə də dəqiqliklə, insan həyatında oynadığı rola uyğun olaraq təsvir edilmişdir....

Rəsul Rza yaradıcılığının sanballı tədqiqatçılarından olan Məmməd Arifin yazdığına görə “Rənglər həm forması, janrı, poetik strukturu etibarı ilə həm də lirik mündəricəsi cəhətdən yeni, son dərəcə novator silsilə idi. Rəsul Rza bu silsilədə də yeni vasitə ilə - dünyanı, insanı dərk etmək istəyir və bu dərkə poeziyada rəng vasitəsi ilə mənalandırırdı. Şair adi rəngdə yalnız rəng görmür, yalnız rəng axtarmırdı, o rəngdə insan həyatının, insan aləminin çalarlarını oxuyur və onu rənglə ifadə edirdi. Şairin silsilədə axyarıb tapdığı, kəşfinə nail ola bildiyi poetik metod belə idi.” (2, s.48) Sonralar tənqidçi və şair Arif Abdullazadə “Rənglər” silsiləsini “Rəsul Rza yaradıcılığında yeni mərhələ” adlandırmışdır. (1, s. 80)

Əsrlərdən bəri insanların ağ rəngi sevməsi, arzulaması, qiymətləndirilməsi, bir çox məqamlarda müqəddəsləşdirilməsi təsadüfi deyildir. İnsanlar yaxşı nə varsa hamısını ağ rənglə əlaqələndirmişlər. Şair də müasir dövrdə bu ənənələri ləyaqətlə davam etdirmişdir. Mışıl-mışıl yatan günahsız, məsum körpənin təbəssümü, insanların bir-birlərinə etdikləri təmənnəsiz yaxşılıq necə də ağ rəngə bənzəyirlər. Şairin qənaətinə görə, yer üzünün əsrəfi sayılan insanın səadəti, xoşbəxtliyi hər şeydən vacibdir. Çünki yarpaqlardakı rənglərdən fərqli olaraq insanı xoşbəxt etmək, səadətə qovuşdurmaq çətindir. Xoşbəxtliyə gedilən yolda atılan ilk addım, ilk yalan xoş niyyətlə deyilmişsə... Yuxarıda göstərdiyimiz kimi ağ rəngin sevinc, məhəbbət çaları daha effektivdir.

Nənə qurşağı,
Vətən torpağı.
Çiçəkli bahar budağı.
Göyərçin qanadları.
Quzey qarı.
Bir körpənin bulaşmış üz- gözü.
Sorbaya yanböyür batırıb çıxartdığı
qaşıqdan aldığı ləzzət
Şübhələrin dağıldığı gün. (6, s.60)

Şairin qənaətinə görə ağ rəng bir çox rənglərdən fərqlənir və bu da təsadüfi deyildir. Ağ rəng qədim türk mifologiyasında, folklorunda bütün yaxşı xüsusiyyətlərin rəmzidir. Ona görə də ağ rəng xüsusi olaraq fərqləndirilmiş “Ağ rəng”, “Ağ rəngin sevinc çaları” kimi dərin məzmunlu başlıqlarla verilmişdir. Həm də ağ rəng qədim ənənələrə hörmət əlaməti olaraq bir az da ideallaşdırılmış, müqəddəsləşdirilmiş şəkildə təsvir edilmişdir.

Ancaq ağ rəng nə qədər yaxşı xüsusiyyətlərə malik olsa da, ona zینətləndirən, rəvnəqləndirən, anlayan, duyan insandır:

Ömrün mənası
Qəlbin aynası.
Bahası və satım meydanı olmayan var.

Tək bir qəlbin qapısına düşən açar
Anlayan, duyan
insan.(6, s. 65)

Rəsul Rza “Rənglər” silsiləsində və bütövlükdə yaradıcılığında XX əsrin 50-60-cı illərində dəbdə olan “Beynəlxalq problemlər”, “Beynəlxalq mövzulara” da üstünlük vermişdir. Ancaq şair burada da öz üslubuna, fərdiliyinə sadıq qalmış, mümkün qədər ideoloji stereotiplərdən uzaq olmuşdur. Rəsul Rza sadə, zəhmətkeş insanların faciəvi taleyini qələmə almışdır. Bəlkə də uzaq 50-60-cı illərdə çoxlarının ağlına gətirmədiyi müsəlman həmrəylərini nümayiş etdirmişdir. Şair yaradıcılığına böyük hörmətlə yanaşdığı ulu Sabirin “Fatma, Tükəzbanlarını” müasiri olduğu dövrə gətirmiş, onların talelərində ümumi xüsusiyyətləri görmüş və hamsını Şirmayı rəngdə birləşdirmişdir. Eyni zamanda maddi çətinliklərdən, mənəvi əzablardan fəryad qoparan müstəmləkə ölkələrinin sakinlərinin, əhəmələrinin halına ürəkdən acımışdır. Şair müqayisə üsulundan geniş və hərtərəfli istifadə etmiş, keçmişlə müasirliyi vəhdətdə təsvir etmiş, “Afrikanın dərini”, “qaraların taleyini”, “zindan barmaqlığını”, “ilməkli kəndini” “məftilli qırlacı” babasının keçmişdəki ağır, məşəqqətli həyatının bariz nümunəsi olan “saqqal darağı” ilə əlaqələndirmiş, bağlamışdır. Rəsul Rza sonda vurğulayır ki, Afrikadakı insanlar ölümü də dünyanın qazancı, dünyadan apardıqları nemət kimi qəbul edirlər. Çünki onların başqa çıxış yolu yoxdur. Müasir dünyamızda olduğu kimi... Doğurdan da yuxarıda vurğuladığımız kimi, Rəsul Rza klassik Azərbaycan poeziyasının ənənələrini ləyaqətlə davam etdirərək kəskin təzad yaradır, hər rəngə layiq olduğu qiyməti verir. Boz rəngi ədəbiyyatda və həyatda qəbul edilməyən rənglərdəndir. Hətta “pis havası olmayan ana təbiətdə” insana xoş gəlməyən havaya “boz hava”, böyüklərin üzünə qayıdanlara “böyüyün üzünə bozardı”, bütün pisliliklərə layiq olan insanlara isə “bozarmış üzlər” deyirlər. Beləliklə, Rəsul Rzanın “Rənglər” silsiləsindəki mövzular, problemlər, ideyalar bu gün də aktuallığını qoruyub saxlamaqdadır.

**Алиева Нушаба Аждар кызы,
Алиева Ирада Бабир кызы**

Философская лирика Расула Рзы

Резюме

Цикл «Цвета» занимает особое место в творчестве Расула Рзы. Цикл «Цвета» состоит из разных частей. Произведение написано в 60-е годы XX века. Многие литературные критики восторженно и дружелюбно встретили произведения этого поэта. С самого начала творчества произведения Расула Рзы отличались новаторством мысли и новизной. Поэт прошёл большой путь от первого стихотворения «Весна большевика» до «Цветов». Следует отметить, что Расул Рза по-новому рассматривал, жизненные события и факты в своём творчестве. Для него уже не существовала проблема плохих и хороших людей, в том числе и цветов. Каждый цвет анализировал в отдельности и совокупности с другими людьми, явлениями. Можно сказать, что Расул Рза полностью отказался от старых канонов, стереотипов при оценке каждого

цвета. В этом и состоит научная новизна и философия произведения. В статье рассматриваются вышеназванные проблемы.

**Aliyeva Nushaba Ajdar,
Aliyeva Irada Babir**

Philosophical motifs in Rasul Reza's "The Series of Colours"

Summary

"The series of colours" occupies an important place in Rasul Rza's creativity. It consists of different parts that are related to each other. The work was written in the 60s of the XX century. It is worth noting that many critics correctly assessed this work as a new, important stage in Rasul Rza's work. From the first years of his work, Rasul Rza was distinguished by his innovation and traditionalism. The long and difficult path from "The Spring of Bolshevik" to the poem "The Series of Colours" has gone by the writer. He approached life events in a new and different way. The poet did not specifically divide people and colours into good and bad. He described each colour in relation to the environment and event with its different hues. He was completely away from old stereotypes while working on this work. He is remembered for his innovation in this regard. Innovation in the range of colours is due to the above factors. The article is intended to clarify what the philosophical motives are in "The Series of Colours".

Ədəbiyyat

1. Abdullazadə A. Şairlər və yollar. Bakı, Elm, 1984, 250 s.
2. Arif M. Əsrin novator poeziyası. -Azərbaycan, 1966, №7, s.48
3. Əlimirzəyev X. Klassiklərimizin ideal və poetik sənət dünyası. Bakı; "Elm və təhsil", 2009, 286 s.
4. Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı. 2 cildə, I cild, Bakı, "BDU nəşriyyatı", 2007, 482 .
5. Qarayev Y. Poeziya və nəsr. Bakı, Yazıçı, 1979, 360 s.
6. Rəsul Rza. Seçilmiş əsərləri. Beş cildə. I cild. Bakı, "Öndər nəşriyyatı", 2005, 304 s.
7. Rəsul Rza. Seçilmiş əsərləri. Beş cildə. II cild. Bakı, "Öndər nəşriyyatı", 2005, 320 s.
8. Ülusal R. Rəsul Rzanın yaradıcılıq yolu. Bakı, Elm, 1987, 181 s.
9. Yusifli V. Poeziyanın yolları və illəri. (1960-2000-ci illər) Bakı, Adiloğlu, 2009, 320 s.

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 10.04.2024

Çapa qəbul olunma tarixi: 24.04.2024

Rəyçi: dos.Kadiyeva S.Ə.

tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur

LEYLA SHOVLAT GADIMOVA

Azerbaijan University of Languages

134 Rashid Behbudov St, Baku

Email: leylashovlat@gmail.com

PRAGMATIC-CONCEPTUAL ASPECTS IN SHAKESPEARE'S SONNETS

Key words: emotions, communication, pragmatic analysis, linguistics, concept

Ключевые слова: эмоции, коммуникация, прагматический анализ, лингвистика, концепция

Açar sözlər: emosiyalar, kommunikasiya, pragmatik təhlil, lingvistika, konsept

The sonnets of Shakespeare are widely acclaimed for their portrayal of human emotions, particularly within the realm of love. Through the technique of pragmatic-conceptual analysis, we can delve into both the practical and epistemological dimensions of language. This analytical approach offers a comprehensive understanding of how language functions to convey intricate human experiences. Shakespeare's sonnets are primarily remembered for their profound exploration of the human paradox. Within this exploration, love emerges as a central theme, captivating readers with its complexity and depth. By incorporating a pragmatic perspective, one can discern that the expression of emotions in these sonnets hinge on the careful selection of words. The purpose of this linguistic expression is to elucidate the speaker's intentions, sentiments, and social bonds. Each word chosen by Shakespeare serves as a conduit for the intricate web of human emotions, weaving together the fabric of his sonnets. Through pragmatic analysis, we gain insight into the nuanced interplay between language, emotion, and social context within Shakespeare's poetic realm. Thus, Shakespeare's sonnets not only offer a profound exploration of love but also serve as a testament to the enduring power of language in capturing the essence of human experience.

ЛЕЙЛА ГАДИМОВА ПРАГМАТИЧЕСКО-КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ В СОНЕТАХ ШЕКСПИРА РЕЗЮМЕ

Сонеты Шекспира широко признаны за их изображение человеческих эмоций, особенно в контексте любви. Через технику прагматико-концептуального анализа мы можем погрузиться в практические и эпистемологические измерения языка. Этот аналитический подход предлагает всестороннее понимание того, как язык функционирует, чтобы передать сложные человеческие переживания. Сонеты Шекспира в первую очередь запоминаются своим глубоким исследованием человеческого парадокса. В

рамках этого исследования любовь выступает центральной темой, захватывая читателей своей сложностью и глубиной. Интегрируя прагматическую перспективу, можно различить, что выражение эмоций в этих сонетах зависит от тщательного выбора слов. Цель этого лингвистического выражения - разъяснить намерения, чувства и социальные связи говорящего. Каждое слово, выбранное Шекспиром, служит связующим звеном для сложной сети человеческих эмоций, переплетая ткань его сонетов. Через прагматический анализ мы получаем понимание тонкой взаимосвязи между языком, эмоцией и социальным контекстом в поэтическом мире Шекспира. Таким образом, сонеты Шекспира не только предлагают глубокое исследование любви, но также служат свидетельством о нескончаемой силе языка в захвате сути человеческого опыта.

LEYLA QƏDİMOVA

**ŞEKSPIR SONETLƏRİNDƏ
PRAGMATİK-KONSEPTUAL ASPEKTLƏR
SUMMARY**

Şekspirin sonetləri insan duyğularının, xüsusən də sevgi məzmununun təsvir edilməsi ilə geniş tanınır. Pragmatik-konseptual analiz texnikası vasitəsilə dilin praktik və epistemoloji ölçülərindən həzz ala bilərik. Bu analitik yanaşma, dilin kompleks insan təcrübələrini ötürmək üçün necə işlədiyini bütöv anlayışa verməyə kömək edir. Şekspirin sonetləri əsasən insan paradoksunun dərin tədqiqatı üçün yadda qalır. Bu tədqiqat çərçivəsində, sevgi, oxucuları zəngin kompleksliyi və dərinliyi ilə əhatə edir. Pragmatik perspektivini daxil edərək, bu sonetlərdə duyğuların ifadəsi sözlərin diqqətli seçilməsinə bağlıdır. Dil ifadəsinin məqsədi, danışanın niyyətlərini, hisslərini və sosial bağlantılarını aydınlaşdırmaqdır. Şekspirin seçdiyi hər bir söz, insan duyğularının mürəkkəb şəbəkəsinin bir bağlantı nöqtəsi kimi xidmət edir, sonetlərinin dəriyən təzədilməsini təmin edir. Pragmatik analiz vasitəsilə, dil, duyğu və Şekspirin poetik dünyasında sosial məzmun arasında incə əlaqələrin anlayışını qazanırıq. Beləliklə, Şekspirin sonetləri yalnız sevginin dərin tədqiqatını təklif etmək ilə qalmır, həm də insan təcrübəsinin əsasını ələ keçirən dilin əzəmətli gücünün sübutu olaraq xidmət edir.

Shakespeare's sonnets are generally considered the best evocations of human feelings especially concerning love. Even this day they stir people's minds with in-depth analysis of reality of human's relationships. A pragmatic and conceptual lens will be explored in this article in which the syntactic and conceptual subtleties of the sonnets will be looked at and themes on love, emotion and how people interact will be specifically focused. [1, p.27].

Analysis of a pragmatic context is about studying language being in use which is focused on conversation of one's intention and context, and effect of communication. While the analysis is more of the concept is conceptual and it

involves the exploration of the ideas and concepts that are presented in a language. [5, p.28]. The technique of pragmatic-conceptual analysis allows us to analyze both the practical and epistemological aspect of language to get a holistic understanding of how language can convey intricate human experiences. [5, p.31].

Shakespeare's sonnets are remembered best for their intense treatment of the human paradox, which undoubtedly includes love. Incorporating a pragmatic view, one can notice that the expression of emotions is based on the choice of words and the purpose behind this manifestation is to show the speaker's intentions, feelings and social ties. The splendor of imagery and high level of figurative language reflect above all who the speaker fell in love with in a sonnet "Shall I do comparisons you to temperate day on the height of summer? [6, p.64]. On a conceptual level, the sonnet delves into the theme of internalization of beauty in and with poetry, wherein the unequaled extent of love and art are gradually being highlighted.

Shall I compare thee to a summer's day?
Thou art more lovely and more temperate:
Rough winds do shake the darling buds of May,
And summer's lease hath all too short a date. [6, p.65].

The accurate combination of the rhythm of iambic pentameter and rhyme schemes which were used by Shakespeare in writing sonnets has pragmatic functions on presenting meaning and emotions. Whether through beat or verse the exactness of meter and rhyme happens to produce music which amplifies the emotional impact of the sonnet. It gives him a possibility to fit out the complex ideas and feelings within a space that has limited volume. [4, p.32].

Besides the linguistic notions, Shakespeare had presented sonnets rich with conceptual metaphors which symbolized passionate love, craze and personal connection. Sonnets like Sonnet 116 ("Same as it ever was. Let me not to the musical wedding of two true minds, for my hand is against it." for instance, show how love overcomes any time and difficulty. Through conceptualizing the subject matter, these sonnets demonstrate the philosophical base of love, which is a mysterious and powerful force that does not unerringly salute the rational explanation. [3, p.9]

The stretch of words and poetry devices with which Shakespeare endows his sonnets make them more substantial and metaphoric. Symbol, image, simile, and other tools of rhetoric are so designed to help the author to visualize the scenes and bring out the emotions that lack words to express. In the set of Sonnet 130 ("My mistress' eyes are nothing like the sun") the speaker will refusal the conventional love poetry stances, which challenge conventional beauty and desire and as a result show the Shakespeare skillful use of language to investigate cultural norms. [6, p.73].

My mistress' eyes are nothing like the sun;
Coral is far more red than her lips' red;
If snow be white, why then her breasts are dun;

If hairs be wires, black wires grow on her head.

Shakespeare's sonnets demonstrate their power mainly because of the communication between the emotions and the mediums of expression. However, the smart handling of language allows the writer to convey the very different emotions of the human, from bliss to sadness ('via the precise choice of words, syntax and tone'.) [6, p.77]. Here in Sonnet 29 (When, in disgrace with fortune and men's eyes), the speaker's dark mood is created with the help of expressive images and introspective language. The poem shows how language interweaves with inner feelings to achieve a close link.

When, in disgrace with fortune and men's eyes,
I all alone bewEEP my outcast state,
And trouble deaf heaven with my bootless cries,
And look upon myself, and curse my fate,
Wishing me like to one more rich in hope. [6, p.78].

The comprehension of the cultural background and the historical puzzle in which Shakespeare wrote his sonnets improves how we feel about the practical as well as the philosophical values. Under this canvas, Shakespeare's revelation of love and human relationships gets more accentuation, basically disclosing the general issues and ethos of his period. [3, p.12]

Shakespeare's sonnets as the most famous poems still ring the readers' mind two centuries after they were composed, proving their universal applicability and literary excellence. [1, p.45]. The pragmatic-conceptual analysis discovers the complex interconnection between language usage, emotion, and the conceptual themes in those masterpieces that have ghastly nature. While we dwell deeper on the linguistic elements, conceptual themes, and cultural context of the sonnets of Shakespeare, we find the importance in the collections of English literature. [1, p.48].

Scientific result: Shakespeare's sonnets describe the fact that the way Shakespeare uses terms, his poetics techniques reflect his ideas and emotions, as well as conceptual metaphors which he uses to express his views of, for instance, love and beauty. Through a scrutiny of language and structure elements of the sonnets the article shows artistic endurance of those poems and their strong impact on literature.

Scientific innovation: The scientific part of the article is the analysis of Shakespeare's sonnets using an interdisciplinary approach. By bringing together the ideas of linguistics and literary studies the text provides a holistic view of the manner in which language and emotions are interlinked in the plays of this Shakespeare.

The practical importance of the article and economic sufficiency: The article addresses the topic not only to help people understand difficult language and complicated emotions in Shakespeare sonnets, but also with a purpose of indirect raising various sectors by providing enlightenment to the practical and abstract topics.

Resources:

1. A.E.B. Coldiron, James Schiffer, ed. *Shakespeare's Sonnets: Critical Essays.*, *Shakespeare Quarterly*, Volume 51, Issue 4, Winter 2000, Pages 485–486, <https://doi.org/10.2307/2902343>
2. Demyankov, V.Z. Linguistic interpretation of the text: universal national (idio-ethnic) strategies // *Language and culture: facts and values* / VZ Demyankov. – Moscow: – 2001. – 210 p.
3. Karasik, V.I. Basic characteristics of linguocultural concepts / V.I.Karasik, G.G.Slyshkin // *Anthology of concepts. Under the editorship of V.I. Karasik, I.A. Sternin.* – Moscow: Gnosis, – 2007. – p.12–13/
4. Киттай Э., Лерер А. Семантическое поле и структура метафоры // *Исследования в области языка*, – 1981. No 5, – с. 31-63.
5. Teliya, V.N. Russian phraseology. Semantic, pragmatic and linguoculturological aspects / V.N. Teliya. – Moscow: School "Languages of Russian Culture", – 1996. – 288 p.
6. <https://www.fictionpress.com/.../Griffin-Wings-Poems-About>

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 10.04.2024

Çapa qəbul olunma tarixi: 24.04.2024

Rəyçi: filologiya elmləri doktoru, professor

Fikrət Fətiş oğlu Cahangirov

tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur